

Марина Богдан,
старший лаборант кафедри психології
Бердянського державного педагогічного
університету

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Професія вчителя початкової школи вимагає від майбутнього спеціаліста не лише високого рівня володіння здобутими фаховими компетенціями, а й певних психологічних особливостей, які дозволять йому найбільш оптимально взаємодіяти з учнями. Адже ефективна педагогічна взаємодія між педагогом та учнями є запорукою не тільки успішності навчально-виховного процесу, а й психологічного благополуччя як педагога, так і дітей.

Серед необхідних педагогу початкової школи особистісних властивостей і якостей вчені називають наступні: емоційна стабільність, високий самоконтроль поведінки, щирість, доброта, сумління, самодостатність, ініціативність, організованість, наполегливість, старанність, цілеспрямованість.

Проте однією з головних умов забезпечення ефективності навчально-виховного процесу є підготовка вчителя до педагогічної діяльності, спрямована на формування психологічної готовності педагога до взаємодії з дітьми.

Тому одним з критерієм оцінки ефективності підготовки вчителя початкових класів є його психологічна готовність до професійної діяльності. Актуальність даного питання пояснює поширення його досліджень в психолого-педагогічних джерелах.

Поява в психології поняття «готовність» була зумовлена необхідністю визначення можливостей особистості до виконання тієї чи іншої діяльності. Теоретичний аналіз літератури дав змогу виокремити два напрями досліджень готовності до діяльності: професійна діяльність і навчальна діяльність. У контексті останнього напрямку важливим є формування готовності майбутніх педагогів до професійної діяльності [3].

Готовність до того чи іншого виду діяльності – це цілеспрямоване вираження особистості, що передбачає її переконання, погляди, відносини, мотиви, відчуття, вольові та інтелектуальні якості, знання, навички, вміння, установки, налаштованість на певну поведінку. Така готовність досягається в ході морально-політичної, психологічної, професійної і фізичної підготовки, є результатом усебічного розвитку особистості з урахуванням вимог, що обумовлені особливостями певної діяльності, професії [3].

За твердженням К. Дурай-Новакової, готовність до професійної

діяльності є усвідомленням високої ролі соціальної відповідальності, прагненням активно виконувати професійне завдання, настанову на реалізацію знань, умінь та якостей особистості. При цьому психологічна готовність майбутнього педагога розглядається науковцем як уже сформований активно діяльнісний стан його особистості, що забезпечує швидку адаптацію, ефективну реалізацію та використання у процесі практичної роботи отриманих у вищому навчальному закладі знань, умінь, навиків [2].

Психологічна готовність до професійної діяльності визначається за різними ознаками: як установка (настанова), наявність здібностей, інтегрована якість особистості тощо. Зокрема, М. Дьяченко, Л. Кандилович розглядають готовність як якісний показник саморегуляції особистості на різних рівнях проходження процесів, під впливом певних зовнішніх і внутрішніх умов та усвідомленого чи неусвідомленого сприйняття інформації [2].

О. Мороз зауважує, що готовність педагога до професійної діяльності вимагає наявності певних соціально-психологічних рис і властивостей його характеру, серед яких автор виділяє наступні: загальногромадянські риси; морально-педагогічні, педагогічні, соціально-перцептивні якості; індивідуально-психологічні особливості; психолого-педагогічні здібності. Вчений наголошує, що всі риси особистості тісно пов'язані між собою, але провідна роль належить світогляду й спрямованості особистості та її мотивам. З огляду на це, провідними він визнає соціально-моральну, професійно-педагогічну й пізнавальну спрямованість [3].

Отже під психологічною готовністю вчителя початкової школи до роботи з учнями розуміють перш за все уміння педагога виконувати для дітей роль старшого товариша, будувати взаємовідносини на основі любові до дітей і повного взаєморозуміння, спираючись на знання психології розвитку дитини і основи педагогічного спілкування [6].

Незважаючи на широку представленість в літературі проблеми психологічної готовності, існують різні підходи до визначення суті цього поняття: функціональний (Ф. Генон, Н. Левітов, А. Пупі, Є. Ільїн, В. Нерсесян, В. Пушкін) – психологічна готовність як певний стан психічних функцій, що забезпечує високий рівень досягнень під час виконання того чи іншого виду діяльності; особистісний (К. Дурай-Новакова, М. Дьяченко, Л. Кандилович, В. Моляко) – результат підготовки до певної діяльності [3].

Стан психологічної готовності вчителя початкової школи до професійної діяльності слід розуміти як складне цілеспрямоване виявлення особистості. Воно має динамічну структуру, між компонентами якої існує функціональна залежність. Прагнучи задовольнити свої потреби, людина в практичній діяльності на основі внутрішньої активності (біологічної, фізіологічної і психологічної)

реалізує певну ціль. Зазвичай людина реалізує дві групи своїх можливостей, неспецифічні і специфічні які є складовими її готовності до діяльності [3].

Структуру психологічної готовності розглядали К. Альбуханова-Славська, Б. Ананьєв, Л. Божович, А. Деркач, М. Дьяченко, Л. Кандибович, С. Рубінштейн та ін. [5].

Зокрема, М. Дьяченко, Л. Кандибович відмічають, що психологічна готовність до професійної діяльності включає в себе в стійкій єдності такі компоненти: мотиваційний (позитивне ставлення до професії, інтерес до неї та інші достатньо стійкі професійні мотиви); орієнтаційний (знання і уявлення про особливості та умови професійної діяльності, її вимоги до особистості); операційний (володіння способами і прийомами професійної діяльності, необхідними знаннями, навичками, вміннями, процесами аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення та ін.); вольовий (самоконтроль, вміння керувати діями, з яких складається виконання трудових обов'язків); оцінювальний (самооцінка своєї професійної підготовленості і відповідність процесу вирішення професійних задач оптимальним трудовим зразкам). Достатня виразність цих компонентів і їх цілісної єдності – показник високого рівня професійної психологічної готовності майбутнього фахівця до праці, його активності, самостійності, творчості [1].

Окремі науковці (Л. Кондрашова, Г. Троцко) відносять до орієнтаційного компоненту ціннісно-професійні орієнтації, основою яких є принципи, погляди, переконання, готовність діяти відповідно до них. Обов'язковим компонентом готовності до професійно-педагогічної діяльності науковці визначають оцінно-результативний (І. Гавриш) компонент, який включає самооцінку своєї професійної підготовленості і відповідності процесу розв'язання професійних завдань оптимальним педагогічним зразкам.

Залежно від специфіки предмета дослідження автори до структури готовності включають також деякі інші компоненти: емоційно-вольовий, психофізіологічний (Л. Кондрашова Г. Троцко), інтеграційний (О. Пехота), креативний (С. Литвиненко) тощо [4].

Таким чином, аналіз досліджень проблеми готовності до майбутньої професійної діяльності дозволяє говорити про те, що готовність до того чи іншого виду діяльності є особистісною якістю, інтегральним вираженням всіх підструктур особистості. Готовність має структурну будову і носить багаторівневий характер.

Саме тому при підготовці майбутніх вчителів початкової школи у ВНЗ необхідно приділяти увагу не лише формуванню фахових компетенцій, а й розвитку всіх компонентів психологічної готовності до професійної діяльності.

При цьому вузівська підготовка має передбачати формування не лише конкретних професійних знань, умінь і навичок, розвиток

необхідних для педагога особистісних якостей, таких як толерантність, педагогічний такт, любов до дітей, але й готовність до своєї професійної діяльності [5].

Таким чином, психологічна готовність особистості до професійної діяльності – це цілеспрямований вияв особистості, який включає систему професійних знань, навичок, умінь, потреб, мотивів, психологічних якостей, настанов і станів особистості, який дає змогу успішно включатися в професійну діяльність і виконувати її оптимальним для конкретної діяльності і конкретної особистості чином (П. Горностаї) [3].

Отже, результатом психологічної підготовки вчителів початкових класів повинна стати їх психологічна готовність до здійснення професійної діяльності – спеціальний комплекс знань, умінь, навичок, мотивів та особистісних якостей, який, у свою чергу, забезпечує індивідуально-психологічний підхід до учнів та ефективну взаємодію з ними. Тому вузівська підготовка вчителів початкової школи повинна включати в себе систему формування та моніторингу психологічної готовності до здійснення професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Гаркуша С. В. Поняття та компоненти професійної готовності майбутніх учителів до педагогічної діяльності [Електронний ресурс] / С. В. Гаркуша // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. – 2013. – №110. – Режим доступу: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=1319

2. Єлова Т. Готовність майбутнього вчителя початкової школи до професійного самовизначення: теоретичні аспекти / Тетяна Єлова // Педагогічний часопис Волині. – №1(4). – 2017. – С. 66–70.

3. Лівшун О. В. Психологічна готовність як невід’ємна складова підготовки майбутнього вчителя до педагогічної діяльності / О. В. Лівшун // Професійна підготовка педагогічних кадрів: сучасний стан, проблеми, перспективи розвитку : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. асп. та молодих учен. (Хмельницький, 22 жовт. 2009 р). – Хмельницький : ХГПА, 2009. – С. 72-78.

4. Садова Т. А. Професійна компетентність та готовність до педагогічної діяльності: сутність і взаємозв’язок [Електронний ресурс] / Т. А. Садова. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/331/84/>

5. Світич С. А. Психологічна підготовка вчителів початкових класів до взаємодії з соматично послабленими учнями : дис... канд. психол. н. : 19.00.07 / Світлана Анатоліївна Світич. – К., 2015. – 219 с.

Стрелков В. Б. Психологическая готовность учителя к работе с детьми: Учебно-методическое пособие / В. Б. Стрелков, С. В. Мазурина. – Башкирский институт развития образования. – Уфа, 2001. – 101 с.